

St.meld. nr. 14

(1999)

25

Idrettslivet i endring

Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet

Tilråding fra Kulturdepartementet av 10. desember 1999, godkjent i statsråd samme dag

Mellom kjernen og periferien
i den norske velferdsstaten
– Idrettsbevegelsens vekslende posisjoner

INNLEDNING

Ett av kjennetegnene ved den moderne velferdsstaten etter andre verdenskrig, er en gradvis ekspansjon i det offentliges ansvarsområdet: Fra de grunnleggende oppgavene til den liberale nattvekterstat som ivaretagelse av indre (politi og rettsapparat) og ytre (forsvaret) sikkerhet, via kjerneoppgaver i velferdsstaten som sosiale sikkerhet, lik rett til utdanning og helsestell, til sekundære oppgaver for velferdsstaten som fritidspolitikk. Det er ikke åpenbart hvor idrett i Norge skal lokaliseres i en slik utvikling (Bergsgard et. al., 2007, s. 8). Starten på den organiserte idrettsbevegelsen i Norge kan relateres til militær trening og således som en grunnleggende oppgave for staten (Goksøyr, 1992). Og etter andre verdenskrig ble idrett tett knyttet til det som er blitt omtalt som det folkehygieniske prosjekt, altså som en del av velferdsstatens kjerneoppgaver (Slagstad, 1998). Fra 1970-tallet, derimot, blir idrett en del av det utvidete kulturbegrep og dermed mer som en sekundær oppgave for velferdsstaten (Bergsgard, 2005).

Denne beskrivelsen indikerer at idrett har gått fra kjernen til periferien i velferdsstatens virkeområde. Det er imidlertid en annen tendens som peker i en motsatt retning, og det er en tiltakende offentlig finansiering av idrettsrelaterte oppgaver. Økende offentlig støtte til toppidrett, idrettsanlegg og, etter hvert, idrettsorganisasjonene har på den ene siden medført økende statlig styring og kontroll, særlig av det sentrale nivået i idrettsbevegelsen, i mindre grad det lokale (Bergsgard, 2005). På den andre siden har utviklingen ført til en økende avhengighet av staten fra de sentrale idrettsorganisasjonenes side. Spørsmålet er om dette innebærer en økende vektlegging av idrett som et middel i det store velferdsprosjektet.

Ibsen and Ottesen (2004) hevder, med referanse til danske forhold, at idrettsbevegelsen er ved et veiskille, der den enten kan bli et viktig redskap i verktøyskrinet for å løse utfordringene velferdsstaten nå står overfor, men med minke selvstendighet, eller som en salderingspost for myndighetene, men med stor grad av autonomi. Jeg vil hevde at i Norge har en så langt valgt en både-og strategi; idrettsbevegelsen med paraplyorganisasjonen Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (NIF) i spissen, ønsker både å spille en sentral rolle for å løse utfordringene knytta til helse, overvekt, integrasjon osv., samtidig som den understreker posisjonen som selvstendig organisasjon som staten bør holde sine lange fingre unna. Men kan idrettsorganisasjonene i lengden stå i mot forventningene fra det offentlige, når man kommer med lovnader om å være en viktig velferdsaktør på samme tid som man mottar stadig mer i statlig støtte? Og, på den andre siden, hva med ønskene fra de tusen aktive lokalt som vil drive med den konkurranseaktiviteten de er dedikert til, og ikke med helse- eller sosialfaglige oppgaver? Gunnar Breivik skisserer følgende utfordring for 150års jubelanten NIF:

»NIFs utfordring i jubileumsåret er om de skal rendyrke det de er gode på, og der det faktisk er grunnlag for å gjøre en god jobb. Eller om de skal satse på å ekspandere inn på masseidrettsområdet og inn i ungdomsidretten, med en helt annen profil og et helt annet trøkk enn det som har vært tilfelle fram til nå« (2011, s. 25-26).

I forlengelsen av dette skal jeg drøfte følgende spørsmål i artikkelen: Er idrettsbevegelsen mellom barken og veden i dagens norske velferdsstat? Og hvis så, er det på tide å kalle den

til(bake) til sivilsamfunnet? Dette gjøres ved først relativt summarisk å presentere noen historiske utviklingstrekk for idrett i Norge, og dernest argumentere for at disse trekkene ledet fram til etableringen av et særskilt idrettsfelt i Bourdieusk forstand (1984, 1993) utover på 1960- og 70-tallet, der organisert konkurranseidrett ble den dominerende og gangbare idrettsaktiviteten, ble 'idretten' så og si. Videre argumenterer jeg for at statlige mål knytta til velferd (helse, integrasjon osv.) er eksterne for idrettsfeltets logikk, og at den økende omfavnelsen av disse målene fra de sentrale leddene innenfor organisert idrett kan true idrettsfeltets og således idrettsbevegelsens autonomi.

TO KULTURER, TO TRENDER OG ET FELT – HISTORISK UTGANGSPUNKT

Framveksten av idrettsbevegelsen i Norge og dens integrasjon i velferdsstatsprosjektet kan beskrives ved å følge to spor: Det ene retter blikket mot dem som organiserer idrettsaktiviteten og deres grunner til å engasjere seg, og det andre vektlegger staten og dens begrunnelser for den etter hvert økende støtte til idrett.

Tangen (1997) har vist i sin doktorgradsavhandling at vi kan spore idrettsaktivitet i Norge langt tilbake i tid. Men det er først utover 1800-tallet at denne aktiviteten blir organisert i mer faste rammer. Det var de tradisjonelle norske idrettsaktivitetene knytta til landsbygden som dominerte, ski, roing, og skyting, samt gymnastikk fra Tyskland og Sverige (Goksøyr, 1996, 1992, Augestad, 2003). Utover siste halvdel av det 19. århundre ble imidlertid den engelske sporten populær (Olstad 1987/1994, Goksøyr, 1988). Den engelske sportens organiserte konkurranseformer fikk et hegemoni over for eksempel den tyske turnbevegelsen, samtidig som

AF
NILS ASLE
BERGSGARD

vi fikk økt organisering og institusjonalisering av den moderne idretten med serier, forbund, sportsprodusenter, osv. (Re)etableringen av de Olympiske leker på slutten av det 19. århundre innebar et økende fokus på konkurranseidretten, seirenes og rekordenes regime (Tangen, 1997). Olstad (1987/1994) hevder at det allerede på begynnelsen av 1900-tallet var en utbredt oppfatning innad i den norske idrettsbevegelsen at idretten først og fremst var et mål i seg selv.

Disse to kulturene har preget utviklingen av den norske idrettsbevegelsen og organiseringen av denne. Motsetningene har gått mellom en distriktorientert, breddeorientert og allsidig idrettsbevegelse som vektla idretten som funksjon for et annet mål (forsvars-, helse-, sosialspørsmål), og en mer sentralisert, spesialisert og eliteorientert idrettsbevegelse som vektla idretten som mål i seg selv, dvs. idrettens egenverdi. Organisatorisk kan en knytte disse skillelinjene til Centralforeningen for Udbredelse af Idræt etablert i 1861¹ på den ene siden, og særforbundene og Norges Riksforbund for Idræt etablert i 1910, på den andre siden. I 1919 ble Centralforeningen og Riksforbundet slått sammen i Landsforbundet for Idræt. I mellomkrigstiden oppstod det en ny splittelse av mer politisk karakter; man fikk en konflikt mellom det »borgerlige« Landsforbundet for idræt og det nyetablerte Ar-

beidernes idrettsforbund (AIF). Olstad (1994, s. 167(325)) ser imidlertid AIF som en forlengelse av Centralforeningens idrettsideologi knyttet til idrettens allmennytte og funksjon for andre samfunnsforhold. Da AIF gikk sammen med Landsforbundet i ett forbund, Norges Idrettsforbund (NIF), formelt etablert etter krigen, ble motsetningene i idrettsbevegelsen institusjonalisert i én organisasjon, men med to ulike administrative søyler innad i denne organisasjonen: NIF-linjen bestående av NIF sentralt og idrettskretsene og særforbunds-linjen bestående av særforbund og særkretser.

Hovedbegrunnelsen for den offentlige støtten til idrettsorganisasjonen var eksterne i den forstand at idrett ble sett som et middel til militær forberedelse, nasjonalisme og styrka helse (Skirstad og Felde, 1996). Samtidig var staten en aktiv aktør ved institusjonaliseringen av motsetningene i idrettsbevegelsen, bl.a. ved etableringen av Landsforbundet for idræt i 1919 og ved idrettsforliket på 1930-tallet, som førte til etableringen av Norges Idrettsforbund i 1946 (Goksøyr, 1992, s. 17-40). Det offentliges allmennytte-perspektiv som knyttet idrett til det store velferdsstatsprosjektet, og som stod særlig sterkt i de første tiårene etter krigen, svekkes imidlertid etter hvert. Fra 1970-tallet og utover har det offentlige mer og mer vektlagt idrettens egenverdi, dvs. idrett som kultursyssel (Bergsgard, 2005). Helse, integrasjon og lignende har likevel vært viktige momenter i den statlige idrettspolitikken også etter 1970, men da mer som en spin-off fra idrettslige aktivitet, ikke som en primær målsetting.²

Samtidig har den statlige støtten til idrett økt betydelig. Innføringen av ordningen med tippe-midler etter krigen (Norsk Tipping ble etablert i 1947) styrket finansieringen av i første omgang utbyggingen av idrettsanlegg og etter hvert også

de sentrale idrettsorganisasjonene (Bergsgard, 2005). Og særlig fra 1960-tallet økte støtten betydelig, blant annet som følge av at nøkkelen som fordeler overskuddet fra Norsk Tipping (tippe-midlene, seinere spille-midlene) har blitt endra hele seks ganger, alle til fordel for idrett. Dessuten har innføring og inkludering av nye spill (som Lotto) økt overskuddet som er til fordeling fra Norsk Tipping. Samtidig har staten de siste tiårene blitt mer aktiv og til dels strammet inn grepet overfor idrettsorganisasjonene, om enn fortsatt med en armlengdes avstand (Bergsgard, 2005).

Oppsummert kan vi si idrettsbevegelsen i Norge har vært preget av framveksten av to kulturer, som samles i en organisasjon, NIF, men som videreføres i to administrative søyler. Videre finner vi to til dels sprikende trender når det gjelder hvordan det offentlige forholder seg til idrett: Fra å se idrett som et middel til mer et mål i seg sjøl, samtidig som den statlige (og kommunale) støtten øker betraktelig. Med dette som utgangspunkt vil jeg videre i denne artikkelen diskutere de utfordringene som en implementering av den offentlige logikken på dagens idrettsfelt innebærer (jfr. spørsmålene innledningsvis).

IDRETT SOM SOSIALT FELT

For å forstå idrettsfeltet er det, i følge Bourdieu, viktig å se:

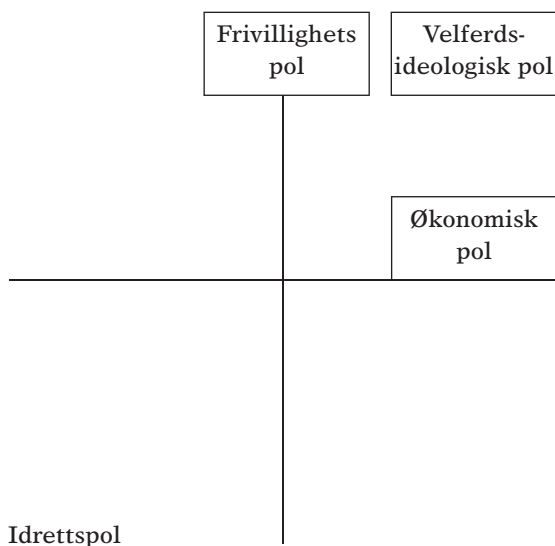
»...that the social definition of sport is an object of struggles, that the field of sporting practices is the site of struggles in which what is at stake, inter alia, is the monopolistic capacity to impose the legitimate definition of sport practice and of the legitimate function of sporting activity – .« (1978, s. 826)

Bourdieu vektlegger altså at det er kampen om å inneha den monopolistiske kapasitet til å pålegge den legitime idrettsforståelsen, og således idrettens meningsinnhold, som er idrettsfeltets logikk. Flere danske studier har spesifisert nærmere hva denne logikken består i (Munk, 1999, Munk og Lind, 2004). Det en første må klarlegge er om det finnes en særskilt idrettsspesifikk kapital som anerkjennes av agentene på feltet som verdifull (Munk og Lind, 2004, s. 26, se også Bourdieu/Wacquant, 1993, s. 84).

Ovenfor drøftet jeg sportens (konkurranselogikkens) framgang i forhold til turnbevegelsen tidlig i forrige århundre i Norge, og at særidrettene og idrettens egenverdi fikk dominans over allidretten og nytteverdiorientering utover forrige århundre. Jeg har tidligere argumentert for at disse utviklingstrekkene har strukturert idrett som et særskilt sosialt felt i Bourdieusk forstand (Bergsgard, 2005, s. 255ff; se Bourdieu, 1984, 1993). Og det er særlig i perioden etter andre verdenskrig at vi finner en slik økende vektlegging av idrettens egenverdi i idrettsbevegelsen. Det er den egenorienterte prestasjonsidretten sentrert rundt ulike konkurranseformer som framstår som den legitime idrettsaktivitet, og å representere denne – og særskilt anerkjente prestasjoner – gir den nødvendige idrettskapital til å definere feltet. I dette ligger også at det en kan kalle egenorganisert idrett – sjøl om den kan være prestasjonsretta – blir utdefinert som »fysisk aktivitet« – eller i beste fall »uorganisert idrettsaktivitet«. Det samme for friluftslivet, som både politisk og definitorisk blir lokalisert utenfor idrettsfeltet. Det er således NIFs idrettsforståelse som får hegemoni på feltet, som blir »idretten« og »norsk idrett«. Samtidig får vi som nevnt en økende statlig støtte til id-

rett, særlig fra 1970-tallet og utover, der idrettens egenverdi også blir lagt til grunn for statlig idrettspolitikk. Feltet konstitueres således med følgende grunnleggende trossetning (doxa) – »idrett (les: prestasjonsidrett) er bra og best innenfor idrettsforbundet« (Bergsgard 2005, s. 264).³ Eventuelle konflikter mellom topp og bredde, kamper mellom ulike idretter/særforbund, konflikter mellom det tradisjonelle og nyskapende idrettspraksiser osv. rokker ikke ved denne ordenen all den tid de ulike posisjonene slutter seg til den legitime grunndefinisjonen av idrett.

I Danmark er idrettsfeltets egenlogikk truet av tre eksterne hierarkiseringsprinsipp, økonomi, pedagogikk og velferdsstatsideologi, i følge Munk og Lind (2004). I Norge er det kanskje rimeligere å plassere frivilligheten og ikke pedagogikken som en ekstern logikk (Bergsgard, 2005). Dette har grunnlag i at danskene synes å ha et særskilt fokus på dannelsesaspektet ved idretten, mens vektleggingen av frivillighet kanskje er mer framtreddende i norsk idrettspolitikk. I Norge understrekes det blant annet sterkt at frivillighet er et gode i seg selv (St. meld. nr. 27, 1996-97), og at den frivillige aktiviteten i idrettslag og organisasjoner er en grunnforutsetning for NIFs forrang på statlig støtte (St.meld. nr. 14, 1999-2000; Bergsgard, 2005). Om vi så strekker ut et felt der de tre perspektivene – frivillighet, velferdsideologi og markedet – inngår som poler eller hjørner i relasjon til idrettslogikken, er det avstanden til disse polene som definerer idrett som et eget felt i Norge. Idrettslogikken kan verken reduseres til markedslogikken, den politiske logikken eller frivillighetslogikken. Følgende modell av det norske idrettsfelt kan dermed settes opp:

Figur 1. En modellskisse av det norske idrettsfeltet

Hensikten med modellskissen av det norske idrettsfeltet, er altså å klargjøre at både frivillighetslogikken, politikkenes velferdslogikk og markedets profittlogikk er eksterne i forhold til idrettsfeltets egenlogikk knyttet til å produsere prestasjonsidrett. Det innebærer at disse logikkene må tilpasses idrettsfeltets logikk for at idrettsfeltets autonomi skal opprettholdes.

IDRETTSFELTET OG DEN VELFERDSIDEOLOGISKE POL

Flere fagfolk (se for eksempel Selle, 1995, Selle og Øymyr, 1995 og Ibsen og Ottesen, 2002) antyder at idrettsfeltet (eller deler av feltet) har beveget seg fra å ha et tyngdepunkt i den sivile sektor, dvs. som frivillig organisert aktivitet, til å bli mer influert av markedet og/eller politikken. Det har således vært »klassisk« bekymring

blant frivillighetsforskere om dette svekker de frivillige organisasjonenes autonomi. Seinere diskusjoner har fokusert på om den statlige støtten i en forstand kan forstås som et bolverk mot en tiltagende kommersialisering av den frivillige sektor, og således som ivaretagelse av de frivillige organisasjonenes relative autonomi (Bergsgard, 2005). Frivilligheten som sådan, er som nevnt en ekstern logikk i forhold til idrettsfeltet. Det innebærer at hvordan en organiserer idrettsaktiviteten – frivillig eller betalt – i en forstand er et pragmatisk spørsmål, så lenge logikken lar seg tilpasse idrettsfeltets logikk – å produsere prestasjonsidrett. Men overfor omgivelsene er altså slike spørsmål av stor betydning. Frivillighet for frivillighetens skyld blir således hovedsakelig et statlig anliggende; for idrettsfeltet er det en pragmatisk anordning. Av dette følger også at staten i liten grad framstår som forsvarer av idrettsfeltets autonomi, men har sine egne eksterne prinsipper den ønsker å implementere.

Munk og Lind (2004, s. 40) hevder at den velferdsideologiske logikken ikke dominerer strukturen på idrettsfeltet, men at den yter et vedvarende press på idrettsfeltet. Velferdsideologien utgjør en større trussel enn det presset som kommer fra det særskilte politikfeltet, siden den er hevet over de politiske strider og representerer målsettinger det er allmenn tilslutning om. Det samme kan sies å gjelde for norsk idrettspolitikk. Idrettsfeltet i liten grad inkludert i de ideologiske stridene mellom partiene på politikfeltet. Derimot er det allmenn enighet om at de velferdsideologiske målsettinger om å integrere de marginaliserte, forebygge helseplager, likestille de diskriminerte, ja, idrett for alle skal gjelde på idrettsfeltet. Men når idrettsorganisasjonene har etablert disse målsettingene

som styrende for egen organisasjon, har de allerede akseptert, om enn ikke erkjent, statlig maktutøvelse, hevder Munk og Lind (2004). En har akseptert at en ekstern logikk skal være styrende for egen virksomhet. En slik aksept ser en klart når en fra sentralt hold i NIF i økende grad vektlegger idrettsbevegelsens rolle for å oppfylle ulike velferds mål overfor omgivelsene, og ofte ut over det Kulturdepartementets forventer. Dette er ikke kun skinntilpasning for å få mer midler, for eksempel i forbindelse med endring av nøkkelen som fordeler overskuddet av spillemidlene, men også til en viss grad en reell tilpasning til velferdstenkningen, dvs. til logikken i det politisk-administrative feltet (Bergsgard, 2005).

De velferdsideologiske målsettingene er likevel i begrensa grad blitt internalisert nedover i organisasjonen (Skille, 2009, 2010, 2011). På et overordna nivå er det i en forstand et plussumspill mellom de idrettspolitiske målene og idrettens egenverdi siden det er en fellesforståelse mellom lokalidretten og myndigheten om viktigheten av å støtte den lokale, frivillige idrettsaktiviteten, herunder særskilt barn og unge (Opedal og Bergsgard, 2009). På den andre siden, jo mer en søker å inkludere spesifikke velferds mål, jo vanskeligere blir oppgaven: »As long as competitiveness is the main convention of sport, it implies that 'sport-for-all', 'sport for health' and similar visions are hard to realize because the concept of competitiveness comprise various processes of elitism, selection and exclusion« (Skille, 2011, s. 250). Feltet vil enten avvise slike velferds mål, eller så må de tilpasses logikken om å produsere konkurranseidrett for å få fram gode idrettsprestasjoner. Det siste er vanskelig, noe som medfører at en sentralt selger inn til myndighetene noe en lokalt, der id-

rettsaktiviteten foregår, vanskelig kan følge opp. Skille påpeker at for å lykkes sosialpolitisk, må målsettinger som integrering være et resultat av initiativ fra lokalidretten sjøl og ikke som et 'top-down'-insitament (2009, s. 76).

Dette dilemmaet ser en til dels når det gjelder støtteordningen »Inkludering i idrettslag«, som ble evaluert av Nødland og Vassenden (2011). På den ene siden har en spisset ordningen slik at retter seg mot idrettslagene primærvirksomhet for å inkludere nye grupper (i all hovedsak innvandrere) inn i lagenes ordinære aktivitetstilbud – altså i en forstand en støtte til organisert idrett. På den andre siden har man i en noen lokalmiljø sett det som hensiktsmessig å etablere et massetilbud ved siden av – og til dels i konkurranse med – det ordinære idrettslagstilbudet. Det er altså ikke uproblematisk å kombinere målsettingen om å inkludere innvandrere og å holde fast på idrettslagene primærvirksomhet, dvs. organisert konkurranseidrett (se også Skille, 2009). Nødland og Vassenden peker på at det medfører klare utfordringer »å få minoriteter inn i ordinær idrettslagsvirksomhet. Det finnes økonomiske, sosiale og kulturelle terskler som krever bevisstgjøring, oppfølging og støtte fra idrettslagenes side,...« (2011, s. 86). Disse utfordringene synes således å kreve flere ansatte fagfolk. Og for å ansette folk må en ha mer penger, enten via frivillig arbeid eller fra offentlige støtteordninger. Spørsmålet er da om behovet for økte ressurser for å ansette fagfolk til å ta seg av velferdsoppgaver, i neste omgang vil virke inn på den primærvirksomheten som en i utgangspunktet ønsker støtte – dvs. frivillig organisert konkurranseidrett.

Et annet velferdsproblem som kan bli en utfordring for feltets egen logikk, er forventningene om at organisert idrett skal/kan være et

sentralt virkemiddel for å løse helseutfordringene knytta til livsstilproblemer som overvekt.⁴

IDRETT + HELSE = USANT?

Den tiltakende vektøkningen i befolkningen bekymrer, og NIF synes her å stå parat. Ved endringen av spillemidelnøkkelen i 2002 til fordel for idrett, argumenterte NIF-ledelsen blant annet med organisert idrett som virkemiddel for å styrke den fysiske formen og bedre helsen i befolkningen (Bergsgard 2005, s. 199ff). Mens et av punktene i Idrettspolitisk dokument (2007-2011) handler om å fremme god helse i befolkningen, der målet er »Å arbeide for at idretten skal få økte overføringer over statsbudsjettet til helsefremmende tiltak.« (NIF 2007, s.15). Også den framtidige finansieringen skal sikres ved blant annet å peke på »helse- og sosialpolitiske målsettinger, så vel som inkluderingsmessige« (ibid, s. 21).

Det har imidlertid blitt diskutert om idrettsbevegelsen er et egnet virkemiddel for å nå den statlige visjonen om idrett og fysisk aktivitet til alle, og derigjennom bidra til å bedre helsen i befolkningen (se for eksempel Skille, 2010). I forlengelsen av en rapport utgitt av *Nasjonalt råd for fysisk aktivitet* under Helsedirektoratet i 2011 (Breivik, Sand, Rafoss m.fl., 2011), ble disse spørsmålene heftig diskutert, både i avisene og på nettsiden sportsanalyse.no.⁵ Hovedkonklusjonen i rapporten var at idrettene under NIF-paraplyen kun i begrenset grad aktiviserer befolkningen som helhet, og at de rekrutterer skeivt sosialt: »Vi ser at de fleste tradisjonelle idrettsgrenene dominerer av de unge, av menn, og av den øverste sosiale klassen« (ibid, s. 5). Og en stadig synkende andel trener i de tradisjonelle idrettsanleggene i all hovedsak bygd for organisert idrett. I rapporten anbefales det blant annet »at en større del av spillemidlene

brukes til å finansiere spredning av anleggstyper som samsvarer med aktivitetsprofiler for den eldre befolkningen«, og videre at en får en »likere fordeling av spillemidler til anleggstyper som brukes av jenter/kvinner og gutter/menn.« (ibid, s. 5). Flere av artiklene i boka *Norsk idrett – indre spenninger og ytre press*, som ble gitt ut i forbindelse med NIFs 150års jubileum, drøfter de samme forholdene (se for eksempel Tangen, 2011a; Bergsgard, 2011). Rafoss (2011, s. 445) konkluderer blant annet med: »Dersom staten ønsker en mer målstyrt bruk av anleggsmidlene i forhold til dagens aktivitets- og helseutfordringer, vil det sannsynligvis skje et brudd med dagens forvaltningsregime.« Det handler følgelig om forvaltningen av penger: NIF bruker helseargumentet for å få styrka finansieringen av organisasjonene, mens andre argumenterer for en endra fordeling der mer av midlene kanaliseres utenom NIF-organisasjonen.

Spørsmålene om penger, anleggsdekning og fordelingsmodell skal jeg la ligge her, og i stedet gripe fatt i noen momenter som har vært fremme i debatten, nemlig at den organiserte idretten aktiviserer en meget stor andel av barn og unge, og at de dermed lærere seg gode treningsvaner som bidrar til at de er mer fysisk aktive som voksne. Mange barn og unge driver idrettsaktivitet i regi av idrettslag, men denne er synkende med alderen: litt over halvparten (53 %) av de mellom 8 og 15 år trente og konkurrerte i idrettslag, mens denne andelen falt til ¼ for de mellom 16 og 19 år i 2009, i følge Synovates *Barne- og ungdomsundersøkelse* (Synovate, 2009). Også en rapport basert på *Ung i Norge* data, viser en klart fallende tendens i 2010, fra 55 % som trener i idrettslag på det 8. klassetrinnet i ungdomsskolen til 29 % i 2. trinn på videregående skole (Seippel, Strandbu og Sletten,

2011, se figur 5.1). Begge undersøkelsene viser dessuten at barn- og unge trener og driver idrett i større grad utenfor idrettslaget, som ved treningssentre og på egenhånd, enn i idrettslagets regi.

Når det gjelder spørsmålet om at barn og unge som er aktive i idrettslag er mer fysisk aktive i voksen alder, synes Tangens (2011b) gjennomgang av relevante studier å gi få entydige svar. At den som er fysisk aktiv som barn, også i regi av idrettslag, er mer fysisk aktiv som voksen, er kanskje ikke overraskende. Men spørsmålet er om deltagelse i idrettslag kun er en mellomliggende variabel og ikke forklaringsvariabelen. Sagt på en annen måte, at det er bakkenforliggende årsaker (både arv og miljø) som gjør at barn er fysisk aktiv i utgangspunktet, også i idrettslagets regi, og som forklarer aktivitet i voksen alder (se f.eks. Engström, 2010). Den markant fallende andelen blant barn og unge som trener i idrettslag, kan tyde på det: De som i utgangspunktet var aktive, fortsetter i stor grad i idrettslaget; de som i utgangspunktet var inaktive, meldte seg aldri inn; mens den halvdel som var sånn passe fysisk aktiv, slutter underveis. Den sistnevnte gruppen vil kanskje drive trening i andre sammenhenger, men det er vanskelig å relatere dette til deltagelse i organisert idrett; som nevnt driver barn og unge mer med trening utenfor enn i idrettslag. Korrelasjon mellom deltagelse i idrettslag som barn og ungdom, og fysisk aktivitet som voksen, viser følgelig ikke til en årsakssammenheng. Det kan være en slik sammenheng. Men det kan like godt være slik at den organiserte idretten »bare er en passende mulighet for, og ikke en mulig årsak til, deres idrettslige utfoldelse gjennom livsløpet«, slik Tangen (2011c) formulerer det med henvisning til Telemas oversiktsartikkel om emnet fra 2009.

Et siste moment, som kan trekkes inn i denne sammenheng, er det vi kan kalle nevneren i hel-sebrøken. Oppsiden er at deltagelse i idrett kan gi positive helsegevinst, nedsiden er at idretts-skader koster, til dels store beløp. I følge TØIs beregninger av kostnader ved idrettskader beløp de seg til omkring 29 mrd. kroner i 2002 (Veisten og Nossum, 2007, s. 32). Når spørsmålet om helse og idrett kommer opp, bør således ikke bare telleren, men også nevneren med i beregningen.

Det er problematisk å sette likhetstegn mellom helse og organisert idrett. Om NIF skal ha mulighet for å bli en sentral helseaktør, vil det medføre organisatoriske og innholdsmessige utfordringer som kan bli vanskelig å takle innenfor dagens struktur.

IDRETTSFELTETS AUTONOMI OG BEHOVET FOR EN TILBAKETREKKING

Idrettsfeltet er relasjonelt definert der den feltinterne logikken sees i opposisjon til velferdslogikken og den økonomiske logikken. Det er i disse opposisjonene idrettsfeltets relative autonomi har sitt grunnlag. Igjen er det viktig å understreke at så lenge den eksterne logikken underlegges eller omdannes til idrettsfeltets logikk om å produsere og representere organisert konkurranseidrett, særskilt de anerkjente prestasjonene, så svekkes ikke autonomien i idrettsfeltet. Det som da foregår er det Bourdieu kaller en prismatisk brytning av eksterne krefter i forhold til feltets indre struktur.⁶ Men hvis idrettsaktivitet underlegges en annen logikk, enten det er for å skape profitt eller velferd, svekkes autonomien.

Som vi har sett ovenfor når det gjelder inkludering og helse, så kan det tilsynelatende se ut som idrettsfeltets logikk og den velferdsideologiske logikk både går hånd i hånd, og nærer seg

av hverandre. Men kun tilsynelatendes, siden velferdslogikken foreløpig ikke har trengt ned på lagsnivå der den faktiske idrettsaktiviteten drives. Idrettsfeltets egne prinsipper er fortsatt dominerende.

Videre er det jo slik at den frivillig organiserte idretten i liten grad er for alle; kun et mindretall av befolkningen driver sin idrettsaktivitet innenfor rammen av NIF (Bergsgard, 2011), selv om det er NIF-organisasjonen som er monopolmottaker av de statlige midlene. Om de velferdsideologiske målsettingene blir gjennomgripende målsettinger på idrettsfeltet, vill det jo være mer hensiktsmessig å drive idrett i en annen form enn den konkurranserettede og prestasjonsorienterte. En økt pengestrøm til frivillig organisert idrett vil kunne støtte opp om en slik utvikling: Penger avler faglig ansatte, og faglig ansatte krever penger. Og den økende strømmen av idrettsutdannede vil kanskje lett tilpasse seg velferds-målsettingene for idretten. Breivik er inne på disse momentene når han drøftet NIFs utfordringer som jeg refererte til innledningsvis:

»Tradisjon og historie taler imot en slik løsning [endra organisering av NIF, min kommentar]. Men pengene kan tale for. (...) For å klare å ta imot slike penger må NIF ha en totaloverhaling som det spørres om bevegelsen er i stand til.« (2011, s. 26)

Jeg vil legge til at en slik total overhaling vil svekke bevegelsens relative autonomi, altså dens berettigelse som en selvstendig organisasjon lokalisert i sivilsamfunnet. En vil kanskje kunne bli et helt sentralt verktøy i velferdsstatens verktøykasse, men da mer som et offentlig direktorat enn en frivillig organisasjon. For å omskrive skriften: Hva vil det gagne en organisasjon om den vinner hele velferdsfeltet, men taper sin sjel.⁷

FORSØKSVIS KONKLUSJON

Det er ikke slik at om en frivillig organisasjon påtar seg statlige velferdsoppgaver så svekkes organisasjonens autonomi automatisk; Røde Kors er jo for eksempel tett involvert i det velferdsstatlige prosjekt uten at det nødvendigvis rokker ved organisasjonens grunnlag nettopp fordi oppgavene sammenfaller med organisasjonens primæraktivitet. Tidligere tilnærminger til idrett, som for eksempel arbeideridretten i mellomkrigstiden i Norge, hadde også sammenfallende mål med den framvoksende velferdsstaten. I en artikkel fra 2010 argumenterer (til dels i opposisjon til tidligere forskning, jfr. ovenfor) de danske idrettsforskerne Thing og Ottesen (2010) for at idrettsbevegelsen i Danmark aldri har vært autonom, men alltid hatt en tett, om enn varierende, relasjon til myndighetene.

Mitt siktemål har imidlertid vært å vise at sjøl om idrettsbevegelsen i Norge fram til omkring 1950-60, kan sies å inngå som en del av kjerneoppgaven til den framvoksende velferdsstaten, om enn med begrensa støtte, så har det foregått feltkamper mellom ulike idrettsforståelser, og at disse kampene har konstituert et idrettsfelt i Norge etter 1960 der det er den konkurranseorienterte idrettsaktiviteten organisert i NIF – idrett som mål i seg sjøl – som har fått hegemoni. Det er altså denne formen for idrett som blir »idretten«, og som begrepet »idrettens egenverdi« refererer til – det er dette som er kjerneaktiviteten. Feltets logikk kan hverken underordnes eller tilpasses andre logikker som velferdslogikk og økonomisk logikk uten at feltet – og således idrettsbevegelsen – endres og den relative autonomien svekkes. Dersom NIF skal bevege seg inn mot kjernen av velferdsstaten, så vil det således kreve så store endringer i organiseringen av og innholdet i idrettsaktiviteten at det som definerer idrettsfeltet, vil komme

under press og kanskje forsvinne. Om man ønsker å bevare sin relative autonomi, sitt særpreg som organisert konkurranseidrett i frivillig regi, så bør en trekke seg tilbake til periferien av velferdsstatens oppgaver, som en fritidssyssel lokalisert i det sivile samfunn. Dette har vært hovedargumentasjonen i artikkelen.

Jeg har således antydnet at idrettsbevegelsen er mellom barken og veden. Til nå har det imidlertid vært god plass der, både for å ivareta primæraktiviteten til medlemmene som er å drive med organisert konkurranseidrett, samtidig som man framstår som et sentralt virkemiddel for å løse velferdsstatlige oppgaver. Jeg har likevel argumentert med at virkeligheten vil innhente NIF i den forstand at organisasjonen må foreta et valg når det gjelder hvilken retning man vil gå. Også fra politisk hold må en etter hvert reflektere over hvilke virkemidler som skal brukes for å få til fysisk aktivitet og idrett for alle; våre folkevalgte har i liten grad tatt inn over seg kunnskap om sammenhengen mellom idrett og fysisk aktivitet i befolkningen, hvor denne aktiviteten foregår og innenfor hvilke organisatoriske rammer.

Inntrengingen av velferdslogikken på idrettsfeltet vil omstrukturere feltet. NIFs monopol på å definere grunnforutsetningene og kapitaltilgangen på feltet svekkes, noe som kan innebærer at det splittes opp i ulike delfelt eller krets-løp med ulike hierarkiseringsprinsipper, slik norske kulturforskere mener kjenner seg kunstfeltet (se Solhjell 1995 og Mangset 2004). Vi kan da få ett delfelt for frivillig organisert prestasjonsidrett, der NIF fortsatt vil dominere; ett for mosjonsidrett i brei forstand, uavhengig av organisasjonsform, som svarer på det offentlige velferdsutfordringer; og ett for rein kommersiell idrett. Pengestrømmen til NIF-idrettene vil da kanskje minke, men man vil fortsatt

kunne drive sin primærvirksomhet og bevare sin selvstendighet.

REFERANSER

Augustad, P. (2003). *Skolering av kroppen. Om kunnskap og makt i kroppsøvingsfaget*. Avhandling dr. polit. graden. Universitetet i Oslo. Bø: Høgskolen i Telemark.

Bergsgard, N. A. (2005). *Idrettspolitikkenes maktspill. Endring og stabilitet i den idrettspolitiske styringsmodellen*. Avhandling Dr. polit. Bø: Telemarksforskning-Bø. Rapport nr. 228.

Bergsgard, N. A. (2011). »Å argumentere mot suksess – eller behovet for en nyordning?« I: D. V. Hanstad, G. Breivik, H. K. Sisjord & H. B. Skaset (red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*. Oslo: Akilles.

Bergsgard, N. A., Houlihan, B., Mangset, P., Nødland, S. I. & Rommetvedt, H. (2007). *Sport Policy. A Comparative Aanalysis of Stability and Change*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Bourdieu, P. (1978). »Sport and social class«. *Social Science Information* 17(826).

Bourdieu, P. (1984). *Distinction, a Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.

Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1993). *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget.

- Breivik, G. (2011). »Norges idrettsforbund som ideologisk maktfaktor og aktivitetsskaper«. I: D. V. Hanstad, G. Breivik, H. K. Sisjord & H. B. Skaset (red), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*, Oslo: Akilles.
- Breivik, G., Sand, T. S., Rafoss, K., m.fl (2011). *Fysisk aktivitet; omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet*. Oslo: Helsedirektoratet/Nasjonalt råd for fysisk aktivitet, NIH, HiF, HIT, UMB.
- Engström, L-M. (2010). *Smak för motion. Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Fahlén, J. & Karp, S. (2010). »Access denied: The new 'Sport for all'-programme in Sweden and the reinforcement of the 'Sport performance'-logic«. *Sport & EU Review*, 2(1).
- Flermoen, S. (2006). *Evaluering av det lokale arbeidet med Opptappingsplanen for psykisk helse. Sluttrappport*. Bø: Telemarksforskning-Bø, rapport nr. 234.
- Goksøy, M. (1988). *Sivilisering, modernisering, sportifisering – fruktbare begreper i idrettshistorisk forskning?* Oslo: Norges idrettshøgskole, rapport nr. 90.
- Goksøy, M., E. Andersen og K. Asdal (red) (1996). *Kropp, kultur og tippekamp. Statens idrettskontor, STUI og idrettsavdelingen 1946-1996*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goksøy, M. (1992). *Staten og idretten 1861-1991*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Ibsen, B. & Ottesen, L. (2004). »Sport and Welfare Policy in Denmark: The Development of Sport between State, Market and Community«. I: K. Heinemann, (red.) *Sport and Welfare Policies. Six European Case Studies*. Series Club of Cologne Vol. 3. Hofmann.
- Mangset, P. (1998). *Kunstnerne i sentrum. Om sentraliseringsprosesser og desentraliseringspolitikk innen kunstfeltet*. Oslo: Norsk kulturråd, rapport nr. 11
- Munk, M. (1999). *Livsbaner gjennom et felt. En analyse af eliteidrætsutøveres sociale mobilitet og rekonvertering af kapital i det sociale rum*. Lund Universitet: Lund Dissertations in Sociology 28.
- Munk, M. & Lind, J. B. (2004). *Idrættens kulturelle pol. En analyse av idrætsfeltets autonomi belyst med Pierre Bourdieus metode*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- NIF (2010). *Årsrapport 2009*. Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité.
- Nødland, S. I. & Vassenden, A. (2011). *Inkludering i idrettslag. Gjennomgang av en tilskuddsordning*. Stavanger: IRIS, rapport 2011/66.
- Olstad, F. (1987/1994). »Forsvar, sport, klassekamp 1886-1939«. (Bind 2) I: Olstad/Tønnesson. *Norsk Idretts historie, bind 1 og 2*. Oslo: Aschehoug. Også trykt i utdrag av Pensumtjenesten AS (1994).
- Rafoss, K. (2011). »Forvaltning og interessekamp om statlige midler til idrettsanlegg«. I: D. V. Hanstad, G. Breivik, H. K. Sisjord & H. B. Skaset (red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*. Oslo: Akilles.

- Seippel, Ø., Strandbu, Å. & Sletten, M. A. (2011). *Ungdom og trening. Endring over tid og sosiale skillelinjer*. Oslo: Nova, rapport 3/2011.
- Selle, P. (1995). »Idretten og det offentlige: Ein familie?« I: K.K. Klausen & P. Selle, (red.). *Frivillig organisering i Norden*. Bergen: TANO og Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Selle, P. og Øymyr, B. (1995). *Frivillig organisering og demokrati*. Oslo: Samlaget.
- Skille, E. (2009). »State Sport Policy and Voluntary Sport Clubs: the Case of the Norwegian Sport City Program as Social Policy«. *European Sport Management Quarterly*, 9(1), 63-79.
- Skille, E. (2010). »Competitiveness and health: The work of sport clubs as seen by sport clubs representatives – a Norwegian case study«. *International Review for Sociology of Sport*, 45(1), 73-85.
- Skille, E. (2011). »The conventions of sport clubs: enabling and constraining the implementation of social goods through sport«. *Sport, Education and Society*, 16(2), 241-253.
- Skirstad, B. & Felde, K. (1996). »Sports Policy in Norway«. I: L. Chalip, A. Johnson & A. Stachura (red): *National Sports Policies*. London: Greenwood Press.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: PAX.
- Solhjell, D. (1995). *Kunst-Norge. En sosiologisk studie av den norske kunstinstitusjonen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- St.meld. nr. 14 (1999-2000). *Idrettsliv i endring. Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 27 (1996-97). *Om statens forhold til frivillige organisasjonene*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Synovate (2009). *Rapport barn og ungdom*. PP-presentasjon tilrettelagt for Kultur og kirkedepartementet av Synovate, 14. mai, Oslo, Synovate.
- Tangen, J. O. (1997). *Samfunnets idrett. En sosiologisk analyse av idrett som sosialt system, det evolusjon og funksjon fra arkaisk til moderne tid*. Dr. Philos avhandling. Institutt for sosiologi og samfunnsfag, Universitetet i Oslo.
- Tangen, J. O. (2011a). »Idrettens anlegg – brekkstangen som svikte«. I: D. V. Hanstad, G. Breivik, H. K. Sisjord & H. B. Skaset (red). *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press*, Oslo: Akilles.
- Tangen, J. O. (2011b). »Idretten svikter sitt samfunnsoppdrag«. Publisert på *Sportsanalyse.no* 8.02.11, hentet 27.04.11 fra <http://www.sportsanalyse.no/wip4/idretten-svikter-sitt-samfunnsoppdrag/d.epl?id=598694>.
- Tangen, J. O. (2011c). »Siste ord er ikke sagt«. Publisert på *Sportsanalyse.no* 15.04.11, hentet 15.04.11 fra <http://www.sportsanalyse.no/wip4/siste-ord-er-ikke-sagt/d.epl?id=627191>.
- Thing, L. F. & Ottesen, L. (2010). »The autonomy of sports: negotiating boundaries between sports governance and government policy in the Danish welfare state.« *International Journal of Sport Policy*. 2(2), 223-235.

Veistein, K. & Nossun, Å. (2007). *Hva koster skader pga hjemmeulykker, utdanningsulykker, idrettsulykker og fritidsulykker det norske samfunn?* Oslo: TØI, rapport 880/2007.

NOTER

1. Da som Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug.
2. Goksøyr m.fl. (1996) viser blant annet at en fra 1960 og utover i større grad vektløse idrettens terapeutiske virkning for utsatte grupper, mens en før det hadde knyttet idrettsaktiviteten til det allmenne forebyggende helsearbeidet.
3. Engström (2010: 49ff) identifiserer tre ulike logikker på kroppssøvningskulturområdet, prestasjon, trening og opplevelse. Mitt poeng er at det er den førstnevnte som blir dominerende på det norske idrettsfeltet, der de andre logikkene således blir underordnet prestasjonslogikken, eller definert ut av feltet som i tilfellet fysisk aktivitet og friluftsliv.
4. Eller, for den saks skyld, for psykisk helse. En evaluering av den lokale implementeringen av opptrappingsplanen for psykisk helse i Norge, der involvering av frivillige organisasjoner var et viktig virkemiddel, viste at idrettslagene i liten grad var aktive (det samme gjaldt for så vidt også andre kultur- og fritidsorganisasjoner, Flermoen 2006).
5. På Sportsanalyse.no har blant annet følgende skrevet innlegg: Gunnar Breivik, Kolbjørn Rafoss, Jan Ove Tangen, Hans B. Skaset, Dag Vidar Hanstad og Andreas Selliaas. Jamfør også blant annet avisinnleggene: »Idrettsforbundet utfordres« av Brevik, Rafoss og Thorén i Dagbladet 15.2.2011, »Idretten er ikke humanitær« av Tøien og Selliaas i Dagbladet 25.2.2011, og »Bløff eller mulighet« av Thorsen i VG 21.2.2011.
6. Etableringen av »Sport-for-all«-programmet (idrottslyftet) i Sverige er her et godt eksempel, siden de statlige målene for programmet om idrett for alle ble tilpasset idrettsfeltets struktur, og således i realiteten innebar en forsterkning av prestasjonsidrettslogikken (Fahlén og Karp 2010)
7. »Hva vil det gagne et menneske om det vinner hele verden, men taper sin sjel?« (Matt. 16:26)